

Anu Lahtinen

SISKOT JA VELJET

Myöhäiskeskiaikaisen ylimysperheen sukupuolitettut elämänalueet

Miten ulkomailta saapunut aatelismies saattoi koota itselleen rahaa, ystäviä ja vaikutusvaltaa keskiajan Suomessa? 1500-luvulta säilynyt, mahtavasta Fleming-suvusta kertova selvitys osuu saatesanoissaan asian ytimeen:

Muuan ritari saapui Flanderista Suomeen ja *pääsi siellä hyviin naimisiin*, hänen nimensä oli Klaus Fleming, ja samaisesta Klaus Flemingistä polveutuvat seuraavassa esitellyt henkilöt¹.

Keskiaikaisen maanlain mukaan mies toimi puolisonsa edusmiehenä eli edusti vaimoaan oikeudessa ja hallitsi tämän omaisuutta². Avioliiton kautta Klaus Flemingin kaltainen tulokas³ sai hallintaansa perintömaata, joka oli vaikutusvallan ja vaurauden perusta. Aatelisneitojen naittajat – lain mukaan isä tai lähin miespuolinen sukulainen, “kuitenkin äidin neuvosta, jos tämä elää”⁴ – olivat valmiita luovuttamaan morsiamien mukana tuntuja omaisuuksia. Toivottu vävy haluttiin tällä tavoin sitoa perheen jäseneksi ja sukupiiriin liittolaiseksi.⁵

Fleming-suvun pojat onnistuivat sukupolvesta toiseen “pääsemään hyviin naimisiin”. Hallitsijoiden luottohenkilöinä monet heistä saivat hoidattakseen tärkeitä virkoja, mikä auttoi heitä saamaan puolisoikseen merkittävien perheiden tyttäriä. Vaimojensa kautta suvun päämiehet hallitsivat maan merkittävimpiä kartanoita – Uudenkirkon Sundholmaa, Paraisten Kuitiaa, Siuntion Suitiaa ja monia muita. Lisäksi he perivät maan omaisuutta äitiensä kautta ja kartuttivat omistuksiaan maakaupoilla.⁶

Näin avioitumisstrategiat siis toimivat – vai toimivatko? Millaisia jännitteitä taustalle kätkeytyi? Entä sisaret, aviovaimot ja naimattomat perheenjäsenet? Mitä ja keitä jää huomaamatta, jos tutkimus kiinnittää huomionsa lähinnä Fleming-suvun mieslinjaan ja avioliittojen välinearvoon?

Avioitumis- ja perhestrategiat ovat käsitteinä tärkeitä, sillä niiden avulla voidaan mielekkäästi jäsentää tiettyjä tapahtumia kuten avioliittojen ja liittolaisuussuhteiden syntyä. Fleming-suvun sukuselvityksissä ja aateliston omissa luonnehdinnoissa käy selväksi ylimysten tietoisuus avioliiton merkityksestä sosiaalisen nousun keinona. Mutta näihin käsitteisiin liittyy helposti ajatus, että perheen ja sukupiirin sisällä vallitsi konsensus ja yhteisymmärrys tavoitteista ja toimintatavoista. Yhteisymmärrystä ja sopuisuutta voi usein perustellusti epäillä.⁷

Artikkelissani käsittelen sekä perheensisäisen yhteisymmärryksen aineksia että Natalie Zemon Davisin kaipaamia "konfliktin, vainon ja hyväksikäytön aspekteja"⁸. Tarkastelen valtaneuvos Joakim Henriksson Flemingin ja linnanpäälikön tyttären, Elin Björnsdotterin, viiden tunnetun lapsen elämänvaiheita. Nämä lapset – Valborg, Erik, Joakim, Ivar ja Margareta⁹ – syntyivät 1480- ja 1490-luvuilla ja kuolivat 1500-luvun puolivälissä¹⁰. He elivät perheineen läpi 1500-luvun alun levottomat vuodet. Tutkijat ovatkin aiemmin kiinnittäneet huomiotaan lähinnä siihen, miten veljesten elämä limittyi Kustaa Vaasan valtaannousuun ja poliittisiin sekä sota-historiallisiin tapahtumiin. Oma artikkelini keskittyy poliittisten kehityskulkujen sijasta perheenjäsenten välisiin suhteisiin, yhteistyöhön ja erimielisyyksiin. Tarkasteltavana ovat myös aviopuolisot ja ne lähisukulaiset, jotka kuuluivat sisarusten lähipiiriin. Artikkelissani vertailen ylimysnaisten elämänkaarta heidän veljiensä ja aviomiestensä elämänkaareen ja tarkastelen suvun mahtavimpien naisten ja miesten asemaa verrattuna vähäisempiin, heistä riippuvaisiin sukulaisnaisiin ja -miehiin.

Näkökulmani pohjaa historioitsija Giovanni Levin ajatukseen perhestrategioista. Levin mukaan erillisinä ruokakuntina ja kotitalouksina elävät sukulais- ja liittolaisperheet muodostivat esimodernissa yhteiskunnassa klaanimaisen verkoston, joka pyrki hallitsemaan epävarmaa tulevaisuutta erilaisin strategioin. Strategioihin kuuluivat toimintojen erilaistaminen, puskurivarantojen luominen, suojelusuhteet ja avioliitot sekä kollektiivinen puolustautuminen.¹¹ Levi sovelsi ajatuksiaan alunperin *ancien régime*n aikaiseen pohjoisitalialaiseen kyläyhteisöön, mutta käsitettä on sovellettu muidenkin aikakausien ja alueiden tutkimuksessa.

Levi jättää kuitenkin strategioihin kätkeytyvän sukupuolirakenteen ja perheen sisäisen hierarkian vähälle huomiolle. Edelläkuvatuissa Fleming-suvun avioliittostrategioissa sukupuolitetut roolit ovat ilmeisiä. Naiset olivat tavallaan keskeisessä mutta silti marginaalisessa asemassa: heidän omaisuudellaan oli tärkeä merkitys sukujen avioitumisstrategioissa, mutta

toisaalta heidän tehtäväkseen jäi toimia välittäjänä kahden suvun tai kahden miehen välillä. Ainakin virallisesti ratkaisuja tekivät nimenomaan perheen johtavat miehet, ja olennaista näissä ratkaisuissa oli se, mitä etuja miehillä oli valvottavanaan naisten kautta¹².

Perhestrategioita käsitellessään historioitsija on vaarassa jättää huomiotta sekä ne miehet ja varsinkin naiset, joiden toiveet ja tavoitteet eivät menneet yksityhteen perheen päämiehen ratkaisujen kanssa. Syrjään uhkaavat jäädä myös sellaiset elämänalueet, joita perhestrategiset ratkaisut eivät välittömästi koskettaneet, ja joille naisten aktiivisuus näyttää usein keskittyneen. Artikkelissani haluan nostaa esiin elämänkohtaloiden moninaisuuden, joka aiemmassa tutkimuksessa on jäänyt päämiesten toiminnan katveeseen. Lisäksi pohdin naisten toimintamahdollisuuksia yhteiskunnassa, joka piti miestä täysivaltaisempänä toimijana kuin naista.

Flemingin suku on jättänyt jälkeensä sekä virallisia oikeus-, verotus- ja omaisuusasiakirjoja että hiukan yksityisempääkin aineistoa. Erik ja Ivar Flemingin maakirjoissa on säilynyt talousmerkintöjen lisäksi satunnaisia tietoja suvun jäsenistä ja heidän elämänvaiheistaan. Kiinnostavan vertailukohdan veljesten muistiinpanoille muodostavat Jaakko Teitin valitusluettelot, jotka on laadittu 1500-luvun puolivälissä ja joissa käsitellään samoja tapahtumia kuin maakirjoissakin, mutta Flemingien kannalta paljon epäedullisemmassa valossa.

Näiden asiakirjojen hyvin vastakkaiset väittämät muistuttavat siitä, että on hedelmällisempää pohtia asiakirjatekstien paljastamia arvoja, arvotuksia ja tavoitteita kuin yrittää pitävästi todentaa tapahtumien yksityiskohtia, jotka jäävät lopultakin hämärän peittoon. Todenperäisyydestään riippumatta asiakirjatekstit kertovat aikakautensa kulttuurisista jäsennyksistä, tavoista hahmottaa maailmaa ja perustella erilaisten tekojen oikeutusta tai paheksuttavuutta.¹³

Vähäisempien toimijoiden ja varsinkin naisten äänet jäävät lähteistössä valitettavan vaimeiksi¹⁴. Säilynyt asiakirja-aineisto käsittelee resursseja, jotka toivat statusta ja valtaa, ja tällainen aineisto keskittyy kuvaamaan miesten välisiä vuorovaikutussuhteita. Virkatehtävät, oikeustoimet, politiointi ja kaupankäynti eivät olleet ainakaan virallisesti naisia varten. Yleensä naisista on tarjolla lähinnä miesten kirjoittamia luonnehdintoja, eikä heidän omista toiveistaan tai pettymyksistään ole juuri tietoja.¹⁵ Lähteistön pohjalta voidaan silti esittää erilaisia tulkintoja naisten elämänvaiheista, ja ajoittain heidän omatkin äänensä häilähtävät kuuluville.

Valborg, Erik, Joakim, Ivar ja Margareta

Joakim Flemingin ja Elina Björnsdotterin lapsiparven nuoruusvaiheista on niukasti tietoja. Ensimmäinen ja oikeastaan ainoa asiakirjamaininta heidän lapsuusajaltaan on vuodelta 1484 ja koskee Valborg Joakimsdotterin saamaa testamenttilahjoitusta. Testamenttaaja oli aatelismies Kort Harviksson, joka muisti jälkisäädöksessään avokätisesti vaimoaan Birgitta Henriksdotter Flemingiä ja tämän sukulaisia. Kort muisti myös lankonsa tytärtä Valborgia pienellä rahasummalla.¹⁶ Testamenttilahjaa voinee pitää hyvän tahdon osoituksena pientä sukulaista ja tämän perhettä kohtaan – Valborgin isälle oli jo testamentin alkupuolella määrätty muun muassa taisteluvästeitä. Muita sisaruskuja ei mainittu. Pikkuveli Erik syntyi vuonna 1487 Kuitiassa, Joakim ja Ivar parin seuraavan vuoden aikana¹⁷. Margareta saattoi olla sisarusparven kuopus.

Joakim Flemingin ja Elina Björnsdotterin lapset menettivät varhain isänsä. Joakim osallistui vuonna 1495 Venäjää vastaan käytyyn sotaan ja rauhanneuvotteluihin ja sai surmansa vuosien 1495-1496 vaihteessa, mahdollisesti jossakin kahakassa tai maassa raivonneeseen kulkutautiin¹⁸. Lasten kasvatus jäi siten Elin-lesken ja sukulaisten huoleksi.

Aviomiehensä kuoltua leski oli juridisesti oikeutettu toimimaan alaikäisten poikiensa ja naimattomien tyttärensä holhoojana ja huolehtimaan perheen omaisuudesta.¹⁹ Se, että leskinaiset olivat tarvittaessa oikeustoimikelpoisia, osoittaa, ettei naista pidetty lähtökohtaisesti kyvyttömänä kantamaan vastuuta. Miehen arvovalta katsottiin kuitenkin yleensä suuremmaksi, ja viimeistään uuden avioliiton myötä lesket yleensä katosivat asiakirjoista, uuden puolison ryhtyessä edustamaan taloutta.²⁰

Elin Björnsdotter ei enää avioitunut uudelleen, vaan eli leskenä loppuikänsä ja ilmeisesti hallitsi perheen omaisuutta poikiensa täysi-ikäistymiseen saakka, mahdollisesti sukulaisten tuella²¹. Jotkut leskirouvat saattoivat hallita sukunsa pääkartanoa tällä tavoin vuosikausia, toiset taas tukeutuivat poikiinsa tai sukulaismiehiinsä²². Anu Pylkkäsen mukaan leskeyden tuoma periaatteellinen vastuu ja vapaus ei välttämättä tuonut naiselle onnea tai hyvinvointia, vaan raskasta vastuuta ja vaikeuksia selviytyä maailmassa, jossa naisen arvovalta ja toimintavaltuudet olivat rajallisemmat kuin miehen²³.

Elin ei jättänyt kokemuksistaan omakohtaisia tietoja, mutta poika Ivar oli maakirjassaan sitä mieltä, että hänen leskiäitinsä oli poikiensa poissaollessa turvaton nainen, "en wärnlös quinna", joka ei onnistunut häätä-

mään asiattomia laiduntajia suvun mailta. Flemingeistä kertova lähteistö ja muukin aikakaudelta säilynyt aineisto ovat viitanneet vastaavalla tavoin leskien ja orpojen turvattomaan asemaan. Vaikka tällainen luonnehdinta saattoi joskus olla silkkaa retoriikkaa, se kertoo tietoisuudesta, että isännätön talous saattoi kohdata erityisiä vaikeuksia.²⁴

Varhaisen lapsuutensa sisarukset lienevät viettäneet perheen kartanoilla: Kuitiassa, Suitiassa tai ehkä Sundholmassa, jonne Joakim oli rakennuttanut uuden päärakennuksen.²⁵ On hyvin mahdollista, että he viettivät jo lapsina aikaansa myös sukulaisperheiden luona, ehkä myös hovissa.²⁶ Kort Hartvikssonin Valborgille antama testamenttilahjoitus saattoi liittyä sukulaisyhteistyön vierailuihin perheen luona, ja samoin serkku Erik Håkonsson Slangin myöhempi toiminta Erikin voutina saattoi pohjautua sukulaisperheiden läheiseen kanssakäymiseen lasten nuoruudessa.²⁷ Epävarmassa maailmassa tällaisilla sukulais- ja tuttavaverkostoilla oli tärkeä asema.²⁸

Lasten saamasta kasvatuksesta on kovin vähän tietoja. Veljekset ja sisarista ainakin Valborg näyttävät hallinneen kirjallisen ilmaisun, ja Erik on jopa mainittu virsirunoilijana. Kovin perinpohjaista tietopuolinen koulutus tuskin oli. Sisarusten serkku Peder Johansson Fleming opiskeli 1510-luvulla Rostockissa²⁹, mutta Joakimin ja Elinin poikia ei mainita Euroopan yliopistojen matrikkeleissa. Yliopistokoulutus ei vielä ollut yhtä itsestäänselvä osa aatelistoikien koulutusta kuin sata vuotta myöhemmin, Ruotsin suurvaltakaudella. 1500-luvun kotiopetuksestakaan ole juuri säilynyt tietoja, mutta vaikutelmaksi jää, että perinpohjainen opillinen koulutus vakiintui aatelisten kasvatukseen vasta seuraavalla vuosisadalla.³⁰

Opillisen koulutuksen sijasta Erik, Joakim ja Ivar näyttävät nuorukaisina lähteneen ulkomaille sotilaalliseen palvelukseen tai vastaaviin hallinnon tai politiikan tehtäviin. Tähän viittaa Ivarin myöhempi muistiinpano siitä, miten hän nuoruudessaan vanhempien veljiensä kanssa oli palveluksessa ulkomailla: "[--] jak i min wngdoms tid samt mine äldzste bröder tiänte i främmande land³¹." "Ulkomailla" Ivar viittaa todennäköisimmin saksalaiseen kulttuurialueeseen; myös veljesten pikkuserkku Henrik Fleming oleskeli samoihin aikoihin Saksassa³². Mahdollisesti sukulaispojat ovatkin tehneet matkaa yhdessä; ainakin 1600-luvulla, kun nuorten aatelisten tekemät opintomatkat eli peregrinaatiot yleistyivät, serkukset ja veljekset vaelisivat usein toistensa seurassa³³. Ulkomaan kokemukset koulivat poikia 1500-luvun soturiaatelin jäseniksi, ja he saivat valmiuksia tuleviin poliittisiin juonitteluihin ja taisteluihin Lyypekin kauppaliittoa, Tanskaa ja itää vastaan.

1510-luvulla parikymppiset veljekset palasivat kotimaahan ja saivat hoitaakseen voudin ja kihlakunnantuomarin tehtäviä – tyypillisiä virkoja aatelismiehille, joiden oli vielä osoitettava kyvykkyytensä päästäkseen valtaneuvoksen tai linnanpäällikön tehtäviin. Muutamia vuosia myöhemmin kaikki kolme liittyivät Kustaa Vaasan johtamaan Tanskan vastaiseen taisteluun, ja menestys sodassa avasi Erikille ja Ivarille tien Ruotsin valtakunnan valtaneuvostoon. Kuningas luovutti heille useita läänityksiä muutenkin huomattavien maaomistusten lisäksi.³⁴

Kolmenkymmenen vuoden iässä Joakim Henrikssonin pojat olivat nousseet Ruotsin valtakunnan merkittävien poliittisten vaikuttajien joukkoon. Kaarlo Blomstedt katsoo Erik Flemingin käytännössä toimineen Suomen käskynhaltijana, ja tämä ylimys tiesi itsekin olevansa koko valtakunnan ensimmäisiä miehiä. Ivarkin hoiti monia julkisia tehtäviä, joskin hänen ja Joakimin ura oli epätasaisempi kuin vanhimman veljen. Syynä näyttää osittain olleen veljesten omavaltainen käyttäytyminen tavallista kansaa kohtaan, häikäilemätön veronkanto ja laittomien kestitysten tai kyyditysten vaatiminen. Vaikka aikakauden aateli oli monin tavoin omavaltaista, Fleming-suvun vanhempi haara kunnostautui aivan erityisesti väkivaltaisuudessaan ja omanvoitonpyynnissään. Korkea yhteiskunnallinen asema lienee tarjonnut heille siihen erityisen hyvät mahdollisuudet, sillä kuninkaankin oli ajoittain vaikea rangaista korkeita aatelisia, joiden tuesta hän oli riippuvainen. Joakim kuitenkin menetti läänityksensä laittomuuksien takia vuonna 1529.³⁵

Naimattomat sisaret

Sisarten tulevaisuudennäkymät olivat sangen toisennäköiset kuin veljien. Vaihtoehdot olivat avioliitto ja naimattoman neidon elämä joko luostarissa tai sukulaisten parissa. Isän varhaisesta kuolemasta oli se seuraus, että sisarten naittajavalta siirtyi vanhimmalle veljelle. Erik-veljellä oli räysi-ikäiseksi tultuaan oikeus hyväksyä tai hylätä sulhasehdokkaat. Neidoilla ja heidän äideillään saattoi olla asiaan sananvaltaa, ja varhaisessa keskiaikaisessa lainsäädännössä pyrittiin rajoittamaan veljien naittajavaltaa³⁶. Fleming-suvun historia osoittaa kuitenkin, että perheen johtavat miehet onnistuivat toisinaan pitämään oman päänsä.

Fleming-suvun toisessa haarassa, Louhisaaren ja Lehtisten Flemingien perheissä, isien tavoittelemat poliittiset ja taloudelliset edut näyttävät vaikuttaneen lasten avioliittoihin. Sukuhaaran tyttäret ja pojat avioituivat

melko nuorina, usein isälleen läheisten liittolaisperheiden kanssa. Perheen lapsia naitettiin saman tuttavaperheen sisarusien kanssa, jolloin syntyi moninkertaisia lankous- ja kälyyssuhteita³⁷. Sundholman ja Kuitian sukuhaarassa lapset sen sijaan jäivät useissa sukupolvissa nuorina isättömiksi, perheiden pojat avioituivat verraten iäkkäinä ja tyttäret jäivät naimattomiksi. Näin kävi myös Valborgin ja Margaretan: Valborg vetäytyi Naantalin luostariin, eikä Margaretakaan koskaan avioitunut.

Periaatteessa nunnalupaus oli annettava vapaaehtoisesti, vakaumukselta ja vasta kypsään ikään päästyä. Lakisääteinen avioitumisikäraja oli kaksitoista vuotta, nunnaksi pääsi vasta 18-vuotias. Luostariin vastoin tahtoaan tai liian nuorena viety saattoi vedota paaviin järjestelyn mitätöimiseksi. Ikärajoituksista kuitenkin tingittiin toisinaan, kun perhe halusi estää perintöomaisuuden pirstaloitumisen ja pyrki varmistamaan, että tytär, joskus poikakin, viettäisi luostarissa lopun ikänsä. Vaihtoehtona luostariin sijoittamiselle nähtiin tytärten naittaminen alempaan säätyyn.³⁸

Valborgin nunnalupaukse taustalla saattoi siten vaikuttaa veljien eduntavoittelu. Isä Joakim Henrikssonille olisi saattanut olla tärkeää saada tyttärensä naitettua perheen liittosuhteiden vahvistamiseksi. Veljien näkökulmasta sisarten avioliitot olisivat johtaneet maaomaisuuden jakamiseen viiden pesueen kesken. Kylliksi erimielisyyksiä syntyi jo veljien keskinäisestä omaisuudenjaosta³⁹.

Ruotsin lainsäädäntö ei tuntenut monissa maissa sovellettua primogenituuria eli esikoispojan oikeutta keskeiseen perintöomaisuuteen, vaan jokaiselle miespuoliselle perilliselle kuului lakisääteinen veljenosa ja naispuolisille jälkeläisille puolet pienempi siskonosa.⁴⁰ Taloudelliset resurssit eivät siis itsestäänselvästi siirtyneet vanhimman veljen hallintaan, vaan pojista kukin valvoi omaa ja perillistensä etua. Säilyneen aineiston perusteella Erikiä, Joakimia ja Ivaria kiinnosti lähinnä se, miten pysyttää omien lastensa perintöosuus mahdollisimman suurena. Sisaret saatiin joko suostutella tai pakottaa luopumaan avioliitosta, mikä merkitsi omaisuuden siirtymistä veljille ja heidän jälkeläisilleen⁴¹.

Vastaavia tapauksia ei tarvitse etsiä kaukaa. 1570-luvulla Erikin poika Klaus Fleming pitkitti sisarensa Filippaan kihlausta Laukon kartanon Knut Jönssonin kanssa. Filippa totesi testamentissaan, että hän olisi kihlattuineen mielellään "saattanut [-] aloittamansa siteen suurempaan täydellisyyteen". Sisarensa naittajana Klaus Fleming esti kuitenkin avioliiton solmimisen. Vaikka Filippa oli monessa suhteessa itsenäinen nai-

nen, joka omisti Yläneen kartanon ja eli siellä varakasta elämää, veli keneni puuttumaan hänen omaisuuteensa ja avioliittotoiveisiinsa. Filippa kuoli neljissäkymmenissä pitkälliseen sairauteen, ehtimättä solmia avioliittoa. Testamentissaan hän kuvasi Klausin käyttäytymistä katkeraan sävyyn ja pyrki tekemään tämän perinnöttömäksi.⁴²

Myöhemmin Klaus yritti estää veljentyttärensä Anna Joakimsdotterin avioliiton. Edes Kaarle-herttuan pyynnöt eivät saaneet naittajan päättää kääntymään, vaan hän päinvastoin vangitsi kosijan, joka oli jo saanut Annan suostumuksen. Anna saattoi solmia avioliiton vasta setänsä kuoltua. Molemmissa tapauksissa Klaus Flemingin osamotiivina oli hänen halunsa säilyttää sisaren ja veljentyttären maaomaisuus hallinnassaan.⁴³

Esimerkki osoittaa, ettei mahtavan ylimyksen ollut pakko kuunnella sen paremmin asianosaisia kuin valtakunnan hallitsijaakaan asioissa, jotka koskivat hänen johtamaansa perhepiiriä. Se muistuttaa myös siitä, että valtasuhteita oli muidenkin kuin aviopuolisoiden ja vanhempien tai lasten välillä. Veljen tai sedän holhousvallasta päässyt nainen saattoi lainsäätäjien sanojen mukaan tuntea olevansa *per matrimonium emancipata*⁴⁴, avioliiton kautta vapautunut – edusmiehyyden alaisuudesta huolimatta.

On siis hyvin mahdollista, että Valborgin ja Margaretan mahdollisista avioliitoista luovuttiin veljien tahdosta. Muitakin selityksiä voidaan silti hakea. Säilyneet asiakirjat välittävät ennen kaikkea tietoa taloudellisista hyötynäkökohdista. Ne eivät kerro mahdollisista purkautuneista kihlauksista, ennenaikaisesti kuolleista sulhasista, avioitumisen estäneestä kivulloisuudesta tai vastaavista syistä.⁴⁵ Sen sijaan asiakirjat osoittavat, että veljekset ja heidän perillisensä hyötyivät sisarten naimattomuudesta, ja että perheen seuraava sukupolvi turvasi vastaaviin menettelyihin turvatakseen mieslinjan perintöoikeudet.

Maat jaettiin joka tapauksessa kolmen veljen kesken jo sisarten eläessä, joten näiden ei edes oletettu avioituvan ja saavan perillisiä, jotka aikaan vaatisivat omaa osuuttaan⁴⁶. Valborg oli epäilemättä luopunut omasta maaomaisuudestaan viimeistään silloin, kun hänet vihittiin nunnaksi. Veljien maannälästä johtunee sekin, että vastoin yleistä tapaa luostariin ei näy luovutetun maalahoitusta Valborgin proventtina. Aatelisnaisen siirtyessä luostariin hän tai hänen perheensä antoi tavallisesti proventtina lahjamaata korvaukseksi nunnalle tarjotusta elatuksesta. On myös mahdollista, että Valborgin nunnaksivihkimys tapahtui vasta 1510-luvulla

tai 1520-luvun alussa, jolloin varakkaatkin aateliset ilmeisesti alkoivat korvata maalahjoituksia rahalla.⁴⁷

Luostarimaailma – rajoituksia ja mahdollisuuksia

Naantalin birgittalaisluostari, jossa Valborg eli, oli suhteellisen nuori ja köyhä. Sota-ajat, katovuodet, kulkutaudit ja taloudelliset vaikeudet olivat hankaloittaneet sen toimintaa vuosikymmenestä toiseen. 1490-luvulla sota ajoi luostarin taloudelliseen ahdinkoon, ja 1500-luvun alussa yli kolmekymmentä sisarta ja veljeä menehtyi Armonlaaksossa raivonneeseen ruttoon. Jollei Vadstenan keskusluostari olisi silloin tällöin lähettänyt täydennysjoukkoja Naantaliin, luostarin toiminta olisi saattanut kerta kaikkiaan lamaantua.⁴⁸ Naantalin luostarilla olikin eurooppalaisittain vaatimattomat mahdollisuudet tarjota sivistystä aikakauden naisille⁴⁹.

Kaikesta huolimatta voi ajatella, että luostarielämä tarjosi Valborgille mielekkään ja arvokkaan tavan elää naimattoman naisen elämää. Hän on saattanut pitää ratkaisua itselleen mieluisana tai ainakin parhaana mahdollisena vaihtoehtona. Pyhä Birgitta oli suunnitellut luostarinsa paikaksi, jossa ylhäisönaiset saattoivat hartauden harjoituksen lisäksi opiskella ja lukea, tehdä käsitöitä, kopioida kirjoja ja hoitaa puutarhaa⁵⁰. Muurien sisäpuolella oli tarjolla oman säädyn seuraa, sillä luostarissa eli sekä ylimysperheiden nuoria tyttäriä – jotkut, kuten Valborg, isättömiksi tai orvoiksi jääneitä⁵¹ – että leskiä, jotka olivat vanhalla iälläään hakeneet luostarimuurien suojasta sekä hengellistä että taloudellista turvaa.⁵²

Uskonnonharjoittaminen on ollut tärkeä osa aikakauden ihmisten elämää, vaikka siitä onkin säilynyt kovin niukasti tietoja. Luostariin vetäytyvän naisen ei Valborgin aikoina ollut myöskään pakko täysin unohtaa ulkomaailmaa, jos sen tapahtumat häntä edelleen kiinnostivat. Ennen nunnaksivihkimystään Valborg on saattanut elää luostarin ulkokartanolla⁵³, ja vihkiytyneetkin asukkaat pitivät kirjeitse ja vieraiden välityksellä yhteyttä muurien ulkopuoliseen maailmaan.⁵⁴

Aatelisnaiselle ja tämän perheelle luostariin siirtyminen merkitsi muutakin kuin järjestelyjä perintöomaisuuden jaossa. Ensinnäkin asialla oli uskonnollista merkitystä. Sukulaisnaisen omistautuminen luostarielämälle oli otollista sikäli, että hänen oletettiin rukoilevan sukulaistensa autuuden puolesta⁵⁵. Toiseksi sukulaisnaisen antama nunnalupaus saattoi nivoutua suvun liittosuhteisiin luostarin ja kirkon hallinnon kanssa. Flemingit olivat sukua Tavasteille, Suomen merkittävimmälle kirkollisel-

le aatelissuvulle, ja Valborgilla oli nunnalupauksen antaneita pikkuserkkuja.⁵⁶ Se, että Valborgin isä oli haudattu Naantalın luostariin⁵⁷, viittaa siihen, että perheellä oli kiinteät yhteydet luostariin. Merkittävän perheen tyttären voitiin toivoa pääsevän abbedissaksi, mistä perhe saattaisi hyötyä poliittisesti ja taloudellisesti. Abbedissat olivat usein aatelista syntyperää, ja muiden aatelisten kirkonpalvelijoiden lailla heiltä voitiin odottaa lojaaliutta sukulaisiaan kohtaan⁵⁸.

Valborg valittiinkin 1520-luvulla luostarin abbedissaksi, jolloin hän periaatteessa käytti luostarin ylintä päätäntävaltaa. Naantalın luostarin abbedissa oli samalla hiippakunnan ainoa nainen, joka saattoi edustaa kirkollista (tai ylimalkaan hallinnollista) instituutiota⁵⁹. Käytännössä abbedissalla ei ollut vastaavaa vaikutusvaltaa kuin luostarin miespuolisilla edustajilla. Kaksoisluostarien sisällä käytiin ajoittain nunnien ja munkkien välisiä valtataisteluita.⁶⁰ Valborgin abbedissakaudella sisäiset erimielisyydet saivat vielä rinnalleen paljon konkreettisemmän ulkoisen uhan, kun uskonpuhdistus vähitellen heikensi luostarin toimintamahdollisuuksia.

Kartanon emäntä ja isäntä

Jos kohta avioliitto jäi sisarilta solmimatta, oli veljeksillä oikeus päättää omasta avioitumisestaan. Rajoituksia asettivat henkilökohtaiset mieltymykset, naittajien ja puolisoehdokkaiden mielipiteet sekä taloudelliset ja poliittiset hyötynäkökohdat. Erik ja Ivar osasivat huolehtia ainakin jälkimmäisistä, sillä he avioituivat merkittävien ruotsalaisten ylimysnaisten kanssa. Erikin puoliso, Hebla Siggesdotter Sparre, oli valta-neuvoksen tytär⁶¹. Ivarin puoliso Märta Gottskalksdotter, joka oli jo kertaalleen jäänyt leskeksi, toi avioliittoon tärkeitä perintömaita Ruotsissa. Elämänsä viimeisinä aikoina Ivar Fleming mainitaankin Ruotsin Nynäsin eikä enää Vakka-Suomen Sundholman herrana. Veli Joakim sen sijaan kuoli naimattomana, noin neljäkymmenen vuoden ikäisenä⁶². Päätellen siitä, että veljekset olivat jakaneet omaisuuden kolmeen osaan keskenään, hänenkin aikomuksenaan oli perustaa perhe⁶³.

Lähteet vaikenavat näiden puolisoitten keskinäisistä tunteista ja niiden vaikutuksesta avioliittoon. Aikakaudelta on toki säilynyt todisteita eräiden muiden aatelispariskuntien keskinäisestä huolenpidosta ja kiintymyksestä. Aviomies saattoi jättää poliittiset tehtävät kuultuaan vaimonsa sairastumisesta, ja Kustaa Vaasa valittikin toisinaan, että hänen aateliset alamaaisensa huolehtivat enemmän morsiamistaan ja lapsivuoteessa olevista

vaimoistaan kuin valtakunnan tilanteesta. Aateliston keskuudessa oli ilmeisesti hyväksyttyä ilmoittaa vastikään solmittu avioliitto, puolison sairaus tai lapsen syntymä syyksi kotikartanolla viipymiseen.⁶⁴

Fleming-suvusta säilynyt aineisto ei kuitenkaan tarjoa otollista tietoa perheenjäsenten välisen kiintymyksen tutkimiseksi. Sen perusteella, mitä Erikin ja Ivarin luonteista muuten tiedetään, ei vaikuta todennäköiseltä, että heidän avioliittonsa olisivat perustuneet ensisijaisesti lämpimiin tunteisiin. Asiakirjoissa silloin tällöin esiintyvät ilmaisut ”elskelige”, ”kerlige” tai ”kere” eivät sinällään todista muuta kuin että näitä ilmausten käyttöä pidettiin soveliaana. Aateliset ilmoittivat kirjeissään ”rakkaikseen” yhtä lailla puolisonsa, tutun kauppakumppanin tai kaukaisen sukulaisen.⁶⁵

Säilynyt lähdeaineisto korostaa lähinnä perheenjäsenten taloudellisia valtasuhteita. Samoin vahvistuu aiemman tutkimuksen havainto, että aviopuolisoiden kesken vallitsi sama perustavanlaatuinen työnjako yhteiskuntaluokasta riippumatta. Aviomies huolehti oikeustoimista, tärkeistä taloudellista valtaa tuovista resursseista ja kaupankäynnistä. Aviovaimo vastasi perheen elatuksesta ja kotitalouden toiminnasta. Silloinkin, kun merkittävät ylimysnaiset osallistuivat esimerkiksi valtakunnan puolustuslinnojen hoitoon, he huolehtivat tavallisimmin linnojen muonituksesta; aviomiehet keskittyivät sotilaallisiin ja poliittisiin siirtoihin.⁶⁶ Milloin vaimot mainitaan poliittisten tapahtumien yhteydessä, kyseessä ovat yleensä edustustilaisuudet, kuten Kustaa Vaasan kruunajaistilaisuus. Ivar toteaa vaimonsa Märthan pukeutuneen tilaisuutta varten ”kirjosilkkiseen tunkeltaiseen pukuun, jossa oli musta samettikoristus”.⁶⁷

Kun Erik Fleming siis kirjoitti kirjettä Tallinnaan, hän tiedusteli omissa nimissään tietoja palvelukseen sopivista merimiehistä tai pyysi kauppiasta hankkimaan rakennustarpeita ja maksamaan asiakkaansa velkoja. Kiitokset saapuneista taateista ja kirsikkahillosta lähtivät matkaan Hebla-rouvan nimissä, ja tavallisesti juuri Hebla lähetti Tallinnaan tilauksia ruokatarpeista tai lastenvaatteisiin tarvittavista kankaista. Kirjeet puhuvat selvää kieltään siitä, miten aviopuolisoiden tehtävät oli jaettu. Kuvaavaa on sekin, että säilyneet kauppakirjeet on kirjoittanut aviomies tai hänen poissaollessaan vouti, serkku Erik Håkonsson. Heblan tilauspyynnöt mainittiin kirjeissä erikseen.⁶⁸

Heblasta ja Märtaasta säilyneet tiedot vahvistavat käsitystä aatelisrouvasta *emäntänä*, joka hallitsi kartanoa aviomiehensä delegoimalla arvovallalla⁶⁹. Erik ja Ivar Fleming viettivät pitkiä aikoja poissa kotoa, kun sota-tehtävät, virkavelvollisuudet ja poliittiset toimet veivät heidän aikansa.

Aviovaimojen tehtäväksi jäi kartanotalouden johtaminen, sen asukkaiden muonittaminen sekä vaatetuotannosta huolehtiminen sukulaisten ja palvelijoiden tuella.⁷⁰ Kartanotkaan eivät aina säästyneet hyökkäyksiltä. Vuonna 1522, kun Ivar Fleming osallistui tanskalaisten vastaisiin sotaoperaatioihin, tanskalaiset tekivät kosto- ja ryöstöretken Märta-rouvan hallinnassa olleeseen Sundholman kartanoon.⁷¹

Tehtävien jako näkyy myös maaomaisuuden hallinnassa. Vaimonsa edusmiehenä Erik Fleming sopi Heblan perintömaiden lunastuksista ja vaihdoista Heblan veljen kanssa.⁷² Olikin aikakaudelle tyypillistä, että tällaiset tärkeitä resursseja koskevat päätökset kirjattiin perheiden miesten nimiin. Asiakirjoissa löytyy jopa esimerkkejä siitä, että perintömaa saattoi olla naisen, mutta siitä puhuttiin miehen omaisuutena.⁷³ Koska mies joka tapauksessa hoiti talouden asioita julkisuudessa, oli käytännössä sama, puhuttiinko omaisuudesta vaimolle vai miehelle kuuluvana.⁷⁴ Niin kauan kuin miehen hallintavalta ei johtanut vakaviin taloudellisiin riskeihin, edusmiehyys merkitsi aviovaimolle taloudellista ja oikeudellista turvaa.⁷⁵

Vaikka työnjako olikin havaittavissa, olivat aviopuolisot ainakin jossain määrin selvillä toistensa toimialueista. Tätä osoittaa muun muassa se, että leskeksi jäätyään Hebla Siggesdotter mainitsee tehneensä itse muutamia maakauppoja. Hebla sai myös pitää mieheltään jääneitä läänityksiä.⁷⁶ Mieheensä virkoja hän ei kuitenkaan perinyt, vaan laamanninvirkaan määrättiin uusi mies.⁷⁷ Kustaa Vaasa kohteli samalla tavoin muitakin aatelisleskiä. Heidän taloudellinen hyvinvointinsa turvattiin, mutta leskirouva ei kuninkaan mukaan voinut esimerkiksi hoitaa veronkantoa miehensä jälkeen, koska hän ei pystynyt pitämään vouteja silmällä.⁷⁸

Heblan toiminta leskenä osoittaa, että aatelisrouva saattoi tietää paljonkin miehensä toimista. Heblaan kohdistettiin myös samanlaisia syytöksiä väärinkäytöksistä kuin hänen edesmenneeseen mieheensä.⁷⁹ On hyvin mahdollista, että aviopuolisot jo miehen eläessä hoitivat taloudellisia ja oikeudellisia järjestelyjä yhteisymmärryksessä, vaikka aviomies virallisesti edusti taloutta asiakirjoissa ja oikeudessa.⁸⁰ Aviovaimollakin saattoi olla sanottavansa miehen ratkaisuihin.

Kysymys naisten mahdollisesta yksityisestä vaikutuksesta, joka näkyy miehen toiminnan kautta, on kuitenkin ongelmallinen, koska asiakirjat eivät siitä kerro.⁸¹ Yksityisen vaikutusvallan mahdollisuus ei myöskään muuta sitä seikkaa, että julkisuus ja julkinen valta oli lähes kokonaan miehistä. Georges Duby ja Michelle Perrot ovatkin huomauttaneet, että politiikkaan, oikeuteen ja erilaisiin instituutioihin paikannettu viralli-

nen valta loi raamit naisten mahdolliselle epäviralliselle vallalle, joka ei ole voinut olla yhteismitallista julkisen vallan kanssa:

On otettava huomioon vaikuttamisen dialektinen suhde päätöksentekoon: naisille merkitty valta on kätkeytyä ja epämääräistä; se valta, joka yhdistetään miehiin, on selvää ja ilmeistä.⁸²

Lisäksi on todettava, että vaikka naiset saattoivat aktiivisesti käyttää valtaa, yksityisesti tai joskus julkisestikin, heillä oli vähän mahdollisuuksia vaikuttaa toimintansa reunaehtoihin.

Åsa Karlsson Sjögrenin sanoin voisi myös todeta, että näkyvimmätkin lesket pikemminkin reagoivat taloudellisiin haasteisiin, joita heidän eteensä tuli, sen sijaan, että olisivat aktiivisesti suunnitelleet omaisuutensa hoitoa ja kartuttamista.⁸³ Ylimysnaistenkin keskuudessa esimerkiksi maaomaisuuden aktiivinen kartuttaminen oli epätavallista, ja ero on suuri verrattuna siihen toimeikkuuteen, jolla heidän sukulaismiehensä kokosivat ja hallitsivat laajoja omaisuuksia.⁸⁴ Naisten pääasiallinen toiminta-alue oli toisaalla, kartanotalouden hoidossa, ja nimenomaan siihen liittyvien tehtävien hoidosta heille yleensä suotiin suurimmat kiitokset⁸⁵.

Kartanotalouden hierarkkinen yhteisö

Erikin ja Heblan tai Ivarin ja Märthan lasten varhaisvaiheista on säilynyt kovin vähän tietoja, lähinnä juuri mainintoja lastenvaatteista. Joitakin välähdyksiä on kuitenkin säilynyt muista sukulaisista, joita perheen hoi-vissa eleli. Ne antanevat suuntaa siitä, miten ylimysperheen äidin ja isän, tyttärien ja poikien tehtävät jakautuivat.

Ivar Flemingin maakirjassa on maininta, että muuan sukulaisnainen, Valborg Ragvaldsdotter – patronyymi viittaa Elin Björnsdotterin sukuun – oli jäänyt leskeksi puolisonsa porvari Erik Knapen kuoltua. Valborgin ja Erikin puoliorpo tytär Birgitta oli viettänyt lähes koko lapsuutensa ”Märta-rouvan suojissa”.⁸⁶ Samalla tavoin Filippa Eriksdotter Fleming piti jonkin aikaa luonaan teini-ikäistä veljentytärtään Anna Joakimsdotteria ja kiitti tätä siitä, että hän oli käyttäytynyt kuten ”köyhän, hyvän veljentyttären tuli”⁸⁷. Aatelisnaiset saattoivat myös muistaa testamentissaan tällaisia vähävaraisia naissukulaisiaan⁸⁸. Orpojen tai köyhien sukulaisneitojen kasvatusta kuului ennen kaikkea kartanon rouvan tehtäviin. Naittajavalta ja kasvatettavien neitojen omaisuuden hallinta kuuluivat hänen aviomiehelleen.⁸⁹

Siinä missä miesserkut, kuten Erik Håkonsson Slang, vastineeksi ylimysserkkunsa suojelusta hoitivat kartanonvoudin tehtäviä, naissukulaiset saattoivat auttaa rouvaansa kartanotalouden hoidossa. Kartanoita oli paljon, ja niiden ruokatalous sekä kankaantuotanto vaativat taitavaa johtamista. Juuri fatabuurin eli varastoaittojen hoito oli kruununkin linnoissa ja kartanoissa arvostetuinta naisten työtä, joka oli verrattavissa kellari- tai ruokailuvoudin tehtäviin.⁹⁰

Taloudenhoitajattarena Flemingien kartanolla toimi muun muassa Elin Nilsdotter Sluk, joka neitoaikanaan huolehti ensin serkkunsa Joakimin ja sitten Ivarin kartanoiden taloudenhoidosta. Elin kuului vähäisempään sukuhaaraan – suuri lapsimäärä oli heikentänyt perheen lasten avioitumismahdollisuuksia ja perheen taloudellista tilaa. Joakim – jolla ei ollut emäntää – oli uskonut Elinille sekä ”kartanoidensa avaimet” eli irtaimiston hallintavallan Yläneen, Lepistön että Vihtijärven kartanoilla.⁹¹ Maininta osoittaa, että omalla elämänalueellaan naisilla saattoi olla huomattavasti vastuuta ja valtaa. Toisaalta Elin on yksi harvoista naistoi-mijoista maakirjoissa esiintyvien lukuisten miespalvelijoiden joukossa.

Yhteistyö toi suojelua vähäisemmille sukulaisille ja palveluksia merkittävämmille suvun edustajille, mutta tämä ei merkinnyt sopuisaa tai kirkatonta yhteiseloa. Märthan hoivissa varttuneesta Birgitasta mainitaan, että hän avioitui vastoin sukunsa tahtoa Ivarin palvelijan kanssa. Tämä suvun tahdonvastainen avioituminen näyttää olleen osaperuste sille, että Ivar piti oikeutenaan lopullisesti pidättää itselleen erään Birgitan äidiltä ostamansa perintötilan. Birgitta eli puolisoineen Kiveisten pikku-kartanolla melko niukoissa oloissa, turvautuen ajoittain Ivarin ja tämän pojan taloudelliseen apuun.⁹²

Joakim Fleming puolestaan otti haltuunsa Elin-serkkunsa rälssitilan Maskussa. Perusteenaan hän esitti epäilyjä taloudenhoitajansa huikentelevaisuudesta. Ivar Flemingin maakirjamerkinnän mukaan huhuttiin, että Elin oli ”antanut erään Erik-nimisen kirjurin vietellä itsensä” ja hoi-tanut huolimattomasti talousasioita.⁹³ Seksuaalinen huikentelevaisuus – tai epäily siitä – oli häpeäksi nimenomaan naiselle, ja se kävi osa-perusteluna omistusoikeuden menettämiselle⁹⁴. Elin siirtyi kuitenkin Ivarin palvelukseen ja avioitui sittemmin erään saksalaisen Peter Tyttingin kanssa. Joakimin kuoltua takavarikoitu tila siirtyi Ivarille, jolloin Elin vei asian käräjille. Ivar ei suostunut luopumaan tilasta, jonka oli takavarikoinut itselleen, mutta maksoi kuitenkin 115 markan korvaussumman ja

kaupanpäällisiksi kuusi kyynärää kangasta 18 markan arvosta.⁹⁵

Jos Flemingien maakirjoissa todettiin, että naiset käyttivät väärin sukulaistensa luottamusta, niin Jaakko Teitin valitusluettelossa tilanteesta annetaan hyvin päinvastainen kuva. Valitusluettelon mukaan Erik Fleming oli ottanut holhokeikseen isättömiä aatelisneitoja ja naittanut näitä kirjureilleen, suutareilleen ja jopa tallirengeilleen. Avioliiton solmimisen jälkeen hän totesi, että lain mukaan aateliton ei voinut nauttia rälssioikeuksista. Näin hän pakotti holhokkinsa myymään perintömaansa itselleen.⁹⁶

Valitusluettelon tiedoilla on yhtymäkohtansa niihin erimielisyyksiin, joita Flemingien maakirjat kuvaavat. Molemmat lähteet pyrkivät luonnollisesti ajamaan oman viiteryhmänsä asiaa, joten aineiston pohjalta on mahdollonta rakentaa loogista ja oikeudenmukaista kuvaa itse tapahtumista. Aineistosta välittyvät joka tapauksessa ne molemminpuoliset ristiriidat ja hyväksikäytön keinot, jotka hiersivät sukulaisten välisiä suhteita.

Luostarin puolesta ja luostaria vastaan

Erik ja Ivar Fleming tukivat Kustaa Vaasan politiikkaa, myös kuninkaan toimeenpanemaa uskonpuhdistusta. Erik Flemingin mainitaan erityisesti tukeneen Mikael Agricolan Uuden testamentin suomentamista ja julkaisemista.⁹⁷ Vuonna 1527 Västeråsin resessi sinetöi lopullisesti katolisen kirkon kohtalon, sillä tuolloin päätettiin peruuttaa kirkon verotulot ja maaomaisuudet kruunulle. Aatelin tuki Västeråsin resessille saatiin lupauksella, että vuoden 1454 jälkeen kirkolle joutuneet rälssimaat palautettaisiin takaisin luovuttajasuvuille⁹⁸.

1440-luvulla perustetun Naantalin luostarin tapauksessa päätös tarkoitti lähes kaikkien maalahjoitusten peruuttamista. Luostari oli koko toimintansa ajan joutunut torjumaan sen omaisuuteen kohdistettuja vaateita⁹⁹, ja aateliset olivat jo 1520-luvun alussa alkaneet ottaa takaisin lahjoituksiaan¹⁰⁰. Ongelmat pahenivat vuodesta 1527, kun yhä useammat aateliset peruuttivat luostarilahjoituksensa ja ottivat luovutetun maaomaisuuden uudelleen hallintaansa. Monien palautusten perusteluina esitettiin hyvin hataria sukulaisuussuhteita, ja usein maat saikin haltuunsa joku muu kuin luovuttajan perillinen¹⁰¹.

Uskonpuhdistuksen toteuduttuakin luostarin oli yhä elätettävä kymmeniä nunnia ja munkkeja samoin kuin maallikkoja. Maaomaisuuden menetykset merkitsivät suuria ongelmia luostarin asukkaille, ja näitä ongelmia abbedissa Valborg Joakimsdotter joutui ratkomaan.¹⁰² Oman lisä-

värinsä tilanteeseen toi se, että Valborgin tavoitteet menivät ristiin hänen veljiensä pyrkimysten kanssa.

Erik oli jo vuonna 1526 kirjoittanut ”kunnialliselle jalosukuiselle neidolle, rakkaalle sisarelleen Walborgille, Naantalin luostarin abbedissalle”, ja pyytänyt, että sisar ottaisi veljiensä suosittelman Lasse Skrivaren vuokraviljelijäksi Viipurin Rasalahden tilalle, johon kuului arvokas kala-apaja Viipurinlahdella¹⁰³. Veljet olivat kiinnostuneita luostarin maaomaisuudesta, ja resessi antoi heille mahdollisuuden ottaa maatiloja kokonaan omistukseensa. Jaakko Teitin valitusluettelon mukaan Erik Flemingin onnistui uhkailuilla, kauniilla lupauksilla ja abbedissa-siskonsa kanssa tekemillään sopimuksilla anastaa luostarilta erinäisiä tiloja, joihin hänellä ei ollut minkäänlaista perintöoikeutta¹⁰⁴. Myös Ivar näyttää saaneen haltuunsa luostarin omaisuutta väitettyjen sukulaisuus- ja perimysuhteiden avulla¹⁰⁵.

Valborg saattoi osittain hyväksyäkin nämä siirrot, joko myötämielisyydestä veljiään kohtaan, avun toivossa tai taloudellisen pakon sanelemana. Jaakko Teitin valitusluettelon mukaan Erik pyrki esiintymään luostarin suojelijana ja lupaili sille runsasta apua ja taloudellista tukea¹⁰⁶. Luostarin joutuessa pahaan ahdinkoon Ivar ja Joakim toimittivatkin omien laskujensa mukaan satojen markkojen arvosta elintarvikkeita kuten kuivattua lihaa, ruista, maltaita, kalaa ja suolaa. Näistä veloista he ottivat haltuunsa luostarin maaomaisuutta.¹⁰⁷

Keinot olivat samat kuin ritari Olof Tavastilla, jonka talousmuistiinpanot osoittavat hänen koonneen maaomaisuutta siten, että hän auttoi vaikutusalueensa vaikeuksiin joutuneita asukkaita ja sai rahasta tai elintarvikkeista korvaukseksi vaihtelevan kokoisia maa-alueita.¹⁰⁸ Birgittalaisluostari joutui veloistaan luovuttamaan paitsi maaomaisuutta, myös irtaimistoaan. Hengellisen yhteisön vaikeasta taloudellisesta tilanteesta kertoo se, että vuonna 1530 luostari oli pantannut kuusi ehtoolliskalkkia, joista kolme oli Joakim Flemingin hallussa ja kaksi Valborgin serkulla, Lepaan Björn Klassonilla¹⁰⁹. Velallisten ja velanantajien käsitykset maksuista eivät aina täsmänneet. Ivarin maakirja toteaa 25 markan arvoisesta erästä kuivattua lihaa: ”Abbedissan mukaan velka on maksettu, mutta siitä ei löydy mainintaa kirjanpidossa”.¹¹⁰

Joissakin tapauksissa Valborg koetti estää omaisuuden siirtymisen, vaikka asialla olikin hänen veljensä Ivar. Valitettavasti abbedissan omat kirjeet kuningas Kustaa Vaasalle eivät ole säilyneet, mutta tallella on muutamia

kuningas Kustaa Vaasan kirjoittamia vastaus- ja nuhtelukirjeitä. Kuningas ilmoitti vuonna 1530 majesteettillisena tahtonaan, ettei abbedissan pitänyt vastustaa Ivar Flemingin toimeenpanemia luovutuksia¹¹¹.

Valborg koetti uudelleen lähestyä kuningasta lahjalla ja kirjeellä, jossa hän kuvasi luostarin taloudellista ahdinkoa. Vastauksessaan kuningas viittasi pahoitellen Västeråsin resessin seurauksiin, jonka vaatimusten edessä hän selitti olevansa täysin avuton. Kustaa Vaasa lupasi kuitenkin palauttaa tiettyjä läänityksiä ja niihin lukeutuneita päivätöitä – erityisesti vanhojen sisarten ja veljien tähden, jotka olivat riippuvaisia luostarin olemassaolosta ja hyvinvoinnista.¹¹² Ympäripyöreät lupaukset eivät estäneet kuningasta itseään ottamasta haltuunsa luostarin omaisuutta¹¹³. Näissä oloissa abbedissan vaikutus- ja valinnanmahdollisuudet jäivätkin sangen vähäisiksi, joten ehkä veljien apuun turvautuminen vaikutti pienimmältä pahalta.

Taloudellisten ongelmien lisäksi asiakirjoissa välähtää aikalaisten uskonnollinen hämmennys. Katolinen uskonnonharjoitus ei kadonnut kertaheitolla¹¹⁴, vaan paastoaminen ja muut katoliseen pyhimyskalenteriin liittyvät tavat ja tapahtumat säilyivät vielä vuosikausia¹¹⁵. Katolisen uskon harjoittamista kuitenkin vaikeutettiin, ja nunnaluostariin kohdistui taloudellisten uhkien lisäksi henkistä painostusta. Nunniakin koetettiin koulia pois katolisesta uskosta ja kieltää heitä lukemasta esimerkiksi Pyhän Birgitan ilmestyksiä.¹¹⁶ Kustaa Vaasa tuki nunnien paluuta ”Baabelin vankeudesta” ja kannusti heitä poistumaan luostarista elääkseen kristillistä elämää luostarin ulkopuolella.¹¹⁷

Tilanne näyttää muuttuneen Valborgin näkökulmasta kestävämmäksi. 1530-luvulla, veljensä Joakimin kuoleman aikoihin, hän luopui abbedissan tehtävistä ja jätti Naantalin luostarin. Veli Erik lupasi huolehtia sisarestaan tämän elinajan, ja Valborgin viimeiset elinvuodet kuuluivatkin Suitian kartanolla. Ei ole tietoa siitä, miten hän suhtautui katoliseen uskoon kohdistettuihin hyökkäyksiin tai sisarustensa luterilaisuuteen, tai kääntyikö hän mahdollisesti itse uuteen uskoon. Vaikka veljekset ottivatkin haltuunsa niin Naantalin kuin muidenkin luostareiden maaomistuksia ja toimivat Kustaa Vaasan uskonpuhdistuksen puolesta, ainakaan Erik ei suhtautunut välinpitämättömästi uskonasioihin. Myös perheen naispuolisille jäsenille uskonnonharjoituksella oli tärkeä merkitys. Hebba-rouva teki lahjoituksia perheen alaisuudessa olleille kirkkoille, ja hänen tyttärellään Filippalla oli kartanollaan oma huolellisesti varustettu kappelinsa¹¹⁸.

Veljet vastakkain: perintö ja sisarten elatus riidan aiheena

Valborgin siirtyminen veljen hoiviin ei sujunut kitkatta, sillä Erikillä oli elätettävänäan myös Margareta-sisar.¹¹⁹ Erikin mukaan Ivar oli luvannut huolehtia Margaretasta, ja hän itse oli kutsunut Valborgin luokseen asumaan. Erikin mielestä Ivar laistoi velvollisuuksistaan veljeään ja sisariaan kohtaan. Kun veljesten kesken samoihin aikoihin syntyi riitaa äidinäidin ja edesmenneen Joakim-veljen perintömaista, oli seurauksena välirikko.¹²⁰

Näitä erimielisyyksiä Erik koetti vuonna 1541 keskusteluin ja kirjein selittää veljenpojalleen Lars Ivarsson Flemingille. Erik vetosi Larsiin, jonka ”Jumala oli auttanut kypsään ikään niin että hän ymmärsi eron hyvän ja pahan välillä”, ja kehotti Larsia vaikuttamaan isäänsä, jottei tämä jättäisi erimielisyyksiä lastensa selvitettäväksi. Sukupolvien välistä hierarkiaa kuvannee se kiinnostava seikka, että Erik, harvinaista kyllä, sinutteli muistionsa nuorta lukijaa. Esimerkiksi omia sisaruksia, samanikäisiä sukulaisia tai kauppakumppaneitaan hän aina teititteli.

Kirjeessään Erik luonnehti itseään auliiksi ja neuvottelunhaluiseksi veljeksi, joka oli aina pyrkinyt Ivarin kanssa yksimielisyyteen ja veljelliseen rakkauteen, jollaiseen veljien olisi pyrittävä, ”som bröder bör at leffua tilsammen”. Ivar sen sijaan murehdutti Erikiä antaessaan ajan kulua ja kieltäytyessään veljensä sovintoehdotuksista niin, että heidän välillään vallitsevat erimielisyydet uhkasivat siirtyä tulevien polvien murheeksi. Erik muistutti Ivaria myös tämän velvollisuuksista sisariaan kohtaan:

Jumalan ja ihmisten kasvojen edessä olemme velvollisia huolehtimaan heistä ja kustantamaan heille vaatteet, ruoan ja oluen heidän elinpäivinäan.

Hän varoitti veljeään Jumalan ja ihmisten vihasta ja ylenkatseesta, joka heitä uhkaisi, mikäli he jättäisivät sisarensa vaille huolenpitoa:

Minun ei ole mahdollista eikä kohtuullista elättää molempia [--] Luoja on kyl-
liksi lahjoittanut omaisuutta myös veljelleni niin, että hän saa luvan huolehtia
toisesta sisarestaan, kuten hänen velvollisuutensa on.”¹²¹

Mikäli veli ei hyväksyisi järjestelyä, ilmoitti Erik vaativansa häneltä vuosittaisen 60 markan korvauksen Margaretan ylläpidosta. Summa vastasi kohtalaisen kokoisen tilan hintaa¹²², joten Erik laski sisarensa aseman mukaisen elatuksen hinnan sangen korkeaksi. Jonkinlainen sopimus sisarten elatuksesta ilmeisesti syntyi, sillä Margareta muutti Ivarin luokse Sundholmaan, missä hän kuoli vuonna 1545. Veljesten väliset perintö-

riidat jatkuivat kuitenkin edelleen vielä vuonna 1547, vuotta ennen veljesten kuolemaa. Veljellinen rakkaus ja yhteisymmärrys, joista Erik kirjoitti kirjeissään, ei estänyt häntä viemästä perintöriitaa valtioneuvoston käsiteltäväksi, minkä jälkeen Ivar kutsuttiin Tukholmaan vastaamaan syytöksiin kuninkaan edessä.¹²³ Erikin mielestä Ivar oli laittomasti pitänyt itsellään veljesten yhteisiä Ruotsin-perintömaita.

Veljesten välisessä riidassa tulevat hyvin esiin ylimysaatelin perheensisäiset konfliktit. Siskojen elatusvelvollisuuteen saattoi vedota velvoittavana kunnia-asiana, mutta tämän velvollisuuden täyttäminen ei ollut mikään selviö. Naimattomat sisaret olivat perheessä elättejä ja ylläpidettäviä, joilla ei ollut mahdollisuutta huolehtia omasta elatuksestaan, eikä heillä ollut hallussaan omaa tuloa, jonka varassa elää.

Myöhäiskeskiajan sukupuolitetut maailmat

Myöhäiskeskiajalta säilynyt lähdemateriaali asettaa vakavia haasteita tutkijalle, joka koettaa löytää tietoja aatellisnaisten toimijuudesta. Aineisto on ennen kaikkea miesten tuottamaa, ja siinä sivutaan vain vähän naisten tärkeitä tehtäviä – kartanon emännöityä, lasten ja sukulaisten hoivaamista ja kasvattamista, äitiyttä ja vaimona toimimista. Aineisto painottaa taloudellisia saavutuksia, ja monet muut elämänalueet jäävät katveeseen.

Hajanainenkin aineisto osoittaa silti, että perheyhteisö muodosti erittäin monimuotoisen ryhmän. Toisaalta sukulaisuussiteet liittivät ihmisiä yhteen ja avasivat mahdollisuuksia suojelus- ja liittolaissuhteisiin. Toisaalta sukulaisten keskinäinen lojaalisuus oli veteen piirretty viiva. Flemingien kaltaisen ylimysaateliston keskuudessa jokaisen talouden johtaja keskittyi ajattelemaan viime kädessä oman pesueensa taloudellista etua ja hyvinvointia. ”Perhestrategiat”, joihin perheiden päämiehet turvasivat, tähtäsivät ennen kaikkea omien lasten ja mieslinjan nousuun. Veljien ja sisarien välillä vallitsi hierarkkinen valtasuhde.

Kun Levi tutkimuksessaan toteaa, että perheen tyttärien eduista ja elämisen tasosta saatettiin tinkiä, jotta ”koko perhe” ei joutuisi kärsimään köyhyyttä ja arvonalennusta¹²⁴, ilmaisu ”koko perhe” on mielestäni harhaanjohtavan sukupuolineutraali. Arkipäivässä perheen mies- ja naispuoliset jäsenet muodostivat yhteisen talouden, jossa heillä oli sukupuolitetut työtehtävänsä ja jossa he saattoivat kiinnittyä toisiinsa myös tunnesitein. Tärkeissä taloudellisissa ratkaisuissa naiset saattoivat kuitenkin, Anu Pylkäsen sanoin, havaita olevansa ”suoran vallankäytön kohde tai resurssien

välittäjä miesten kesken avioliittojen kautta syntyvissä verkostoissa”¹²⁵. Säilynyt aineisto osoittaa, että naiset kokivat joskus asemansa vaikeaksi.

Toisaalta esimerkiksi Valborgin elämä abbedissana saattoi olla hänelle mielekäs, vaikka kaukaa katsottuna huomio kiinnittyy hänen rajallisiin toimintavaltuuksiinsa. Naiset ovat voineet kokea elämänsä henkilökoh-
taisesti tarkoituksenmukaiseksi eläessään perheensä, taloudenhoidon, äitiyden ja uskonnonharjoittamisen kautta. Käytännön toimita heille ei välttämättä merkinnyt niin paljoa se, hallitsiko mies heidän maitaan vai ei, niin kauan kuin emännän tehtävät sujuivat ja tuottivat tyydytystä. Lisäksi heillä saattoi olla vaikutusvaltaa miesten kautta. Konfliktitilanteessa kuitenkin sukupuolten hierarkia osoitti nurjat puolensa – naiset olivat heikoilla, jos he joutuivat ristiriititilanteeseen holhoojansa, veljiensä tai kuningaskunnan valtakoneiston kanssa.

LÄHDEVIITTEET

Olen artikkelia kirjoittaessani saanut hyvää palautetta mm. FT Anu Korhoselta sekä muilta teoksen kirjoittajilta. Erityisesti haluan kiittää saamastani hyvin hedelmällisestä referee-palautteesta.

- 1 ”En riddere aff Flanderens kom till Findland, och fick ther gott giftermåll, hans namn war Claes Fleming, aff samme Claes Fleming äre tesse efterschreffne kompne.” *Jaakko Teitin valitusluettelo*, sivujen 26-27 välinen sukutaulu. Kursivointi AL.
- 2 *Magnus Erikssons landslag* (MEL). Maakaaren 5. luku, Naimiskaaren 15, 16. ja 20 luku, Kauppakaaren 3. luku; *Kuningas Kristoferin maanlaki* (KrL), Maakaaren 5. luku, Naimiskaaren 19. luku, Kauppakaaren 4. luku ja passim; Gunneng 1987, 83; Karlsson Sjögren 1998, 46; Lahtinen 2000, 27-39.
- 3 Klaus Fleming kuului aatelismiehiin, jotka 1300- ja 1400-lukujen vaihteessa saapuivat Suomeen ulkomailta. Ks. Anthoni 1970, 122-123, 155, 202; Lahtinen 2000, 67-69.
- 4 KrL, Naimiskaari, 1. luku.
- 5 Karlsson Sjögren 1998, 46.
- 6 Carpelan 1954, 355-356; Anthoni 1970, 122-123, 155, 202; Lahtinen 2000, 67-69.
- 7 Vrt. Wierling 1995, 160, Davis 1996, 15.
- 8 Davis 1996, 15.
- 9 Nimen kirjoitusasuja on aikaisemmassa tutkimuskirjallisuudessa suomalaistettu (Joakim > Jaakkima, Larens > Lauritsa), mutta tulos on usein ollut väkiväinen. Kirjoitusasun suomalaistaminen olisi tässä yhteydessä mielestäni tarpeettoman kansallismorantista. Kuninkaiden ja piispojen nimiä lukuunottamatta käytänkin artikkelissani pääosin ruotsinkielisiä kirjoitusasuja. Tämä helpottaa henkilöiden tunnistamista, mikäli lukija haluaa tutustua vanhoihin asiakirjalähteisiin.
- 10 Carpelanin sukutaulussa mainitaan kaikkiaan seitsemän lasta järjestyksessä Valborg, Lucia, Ivar, Erik, Joakim, Elin ja Margareta. Lucia ja Elin ovat kuitenkin kokeneet saman kohtalon kuin monet muutkin aatelisperheiden nuorina kuolleet tai poliittisesti vähämerkityksisiksi jääneet sisarusket: heistä ei ole käytännöllisesti katsoen lainkaan tietoja. Carpelan 1954, 355-356.
- 11 Levi 1992, 12-13, 76-77.
- 12 Pykkänen 1990, 335; Karlsson Sjögren 1998, 40.
- 13 Vrt. Pohjola-Vilkuna 1995, 29.
- 14 Vrt. Erickson 1993, 223.
- 15 Vrt. Levi 1992, 204-207; Lahtinen 2000, 53, 74-76, 85-87, 91.
- 16 FMU V 4010 (Åbo Tidningar 33/1784:n mukaan).

- 17 Lapset ovat syntyneet ennen vuotta 1494, jolloin Joakim Henriksson Fleming mainitaan kuolleen. FMU VI 4662. Veljesten ikäjärjestys perustuu Ivar Flemingin esittämään luonnehdintaan "iak [-] sampt mine äldzste bröder", joka antaa ymmärtää että molemmat veljet olivat häntä vanhempia. *Ivar Flemingin maakirja*, 7.
- 18 Suvanto 2000.
- 19 MEL, Naimiskaari 15. luku; MEST, Naimiskaari 9. luku; KRL, Naimiskaari 15. luku.
- 20 Ks. esim. Lahtinen 2000, 82-88.
- 21 Vuonna 1496 leskeytynyt Elin Fleming vei päätökseen erään vanhan maakaupan, joka oli pantu alulle hänen miehensä eläessä. FMU VI 4662.
- 22 Lahtinen 2000, 58-61, 95-107. Vrt. Mäkelä 1989, 70.
- 23 Pylkkänen 1990, 331-332.
- 24 *Ivar Flemingin maakirja*, 7. Vrt. maininta alaikäisiltä lapsilta anastetusta maasta, Carpelan 1954, 358; Lahtinen 2000, 95-107.
- 25 Viimeistään 1400-luvun lopulla Flemingit ja Hornit ryhtyivät rakentamaan kartanoille kivilinnoja, jotka oli tarkoitettu lähinnä juhlatilaisuuksiin ja puolustustarkoituksiin. Arkena asukkaat elivät mukavammin pihapiiriin kuuluvissa hirsisissä asunnoissa. Gardberg 1989, 9, 25.
- 26 Vrt. tiedot isättömästä Lucia Olofsdotterista isänsä sukulaisten holhokkina, Birgitasta Mätta Gottskalksdotterin ja Ivar Flemingin suojissa tai Anna Joakimsdotterin oleskelusta tätinsä Filippa Eriksdotter Flemingin kartanolla. *Ivar Flemingin maakirja*, 12-13; Ylönen 1969, 349. Vrt. myös Marjo Kaartisen artikkeli tässä teoksessa.
- 27 Slang-suvun kantaisä Häkon Tidemannson oli 1500-luvun alussa päässyt vaimonsa Valborg Henriksdotterin kautta maan useiden johtohenkilöiden sukulaiseksi. Poika Erik Slang toimi ensin Erik Flemingin voutina Suitian kartanossa, Tukholman linnan voutina 1550-luvulla ja lopulta 1570-luvulla Viipurin linnan päällystössä. Rein & Rosén 1934, 143.
- 28 Kallioinen 1998, 40 - 42.
- 29 Carpelan 1954, 358.
- 30 Blomstedt 1929a, 57; Nuorteva 1997, 331. Kaarlo Blomstedt on esittänyt arveluita Erikin kirkollisista harrastuksista, hänen mahdollisesti kirjoittamastaan virrestä aina hänen hautajaistensa osanottajiin asti, mutta tulkinnot perustuvat vähäisiin johtolankoihin. Blomstedt 1929a, 57.
- 31 *Ivar Flemingin maakirja*, 7; Nuorteva 1997, 331.
- 32 Carpelan 1954, 358.
- 33 Nuorteva 1997, 331, 364-365, 368, 392, 405, 430, 433.
- 34 Carpelan 1954, 356.
- 35 Blomstedt 1929a, 57-58 ja 1929b, 63-65.
- 36 Kirkko puolusti erityisen voimakkaasti avioliiton vapaaehtoisuutta. Vanhoissa maakuntalaissa puolustettiin neidon oikeutta päästä avioliittoon, jos veli sitä naittajanvallallaan pyrki estämään. Myös maanlaki jätti muut naittajat kuin vanhemmat vähäisemmille valtuuksille - ainoastaan vanhemmilla oli oikeus tehdä tytär perinnöttömäksi, mikäli hän avioitui vastoin heidän tahtoaan. MEL, Naimiskaari 3. luku; KRL, Naimiskaari 3. luku; Korpiola 1999a, 140-144.
- 37 Vrt. esim. Carpelan 1954, 354-367. Järjestelyt, joissa saman perheen sisarusket avioituivat toisen perheen sisarusten kanssa, lienee ollut myös myötäjäis- ja perintöteknisesti edullinen.
- 38 Leinberg 1890, 278; Nordmark 1942, 134-143; Klockars 1979, 44-45, 67; Knuutila 1990, 177.
- 39 *Erik Flemingin maakirjat*, 147-149; Blomstedt 1929b, 64.
- 40 KRL, Perintökaari 1. luku.
- 41 Vrt. Levi 1992, 204-207; Turino 1999, 339.
- 42 Ylönen 1969, 349-360.
- 43 Klausin haluttomuus hyväksyä Annan avioliitto epäilemättä lisääntyi siitä, että Filippa oli restamentannut maitaan kuninkaalle ja Annalle. Mikäli Anna olisi kuollut naimattomana, Klaus ja hänen jälkeläisensä olisivat perineet omaisuuden. Tukholmassa liikkui jopa huhuja, että Klaus Fleming piti veljentytärtään vankina. Kun Anna Joakimsdotter lopulta saattoi avioitua, todettiin, että Klaus Fleming ja tämän puoliso Ebba Stenbock olivat pitäneet hänen isänperintöään vuosikymmenien ajan laittomasti hallussaan. Samalla tavoin Klaus oli ottanut sisarensa tilojen vuokratuloja itselleen. Ylönen 1969, 349-360; Mäkelä-Alitalo 2000. Vrt. Serkkupuoli Birgitta Flemingin valitukset velipuolensa Peder Flemingin toiminnasta, pyyntö kuninkaan tuesta ja ai-

- keet laatia testamentti kuninkaan ja köyhän veljentytären eduksi. Klockars 1979, 186.
- 44 Karlsson Sjögren 1998, 62, 64.
- 45 Vrt. Erickson 1993, 7.
- 46 Tällaisissa tapauksissa sisarukset saattoivat sopia perinnönjaosta perheellisten perillisten kesken. Louhisaaren sukuhaarasta tunnetaan tapaus, jossa eräs veljistä jäi varsinaisen perinnönjaon ulkopuolelle, koska hän oli käynyt mieleltään ja terveydeltään heikoksi eikä voinut odottaa solmivansa avioliittoa ja saavansa jälkeläisiä. Veli sai elatukseksen erään tilan, muut perilliset jakoiivat muun omaisuuden keskenään. Carpelan 1954, 358. *Eerik Flemingin maakirjat*, 147-149. Vrt. Filippa Fleming, joka hallitsi omana perintöosuutenaan Yläneenkartanoa. Ylönen 1969, 349.
- 47 On yllättävää, ettei Valborgia käsittelevissä lähteissä mainita maaomaisuutta, sillä jos maata olisi lahjoitettu, uskoisi siitä kyllä löytyvän merkintöjä veljesten maakirjoissa tai Jaakko Teitin valitusluetteloissa, jotka muuten käsittelevät perin pohjaisesti luostarin kanssa suoritettuja maanvaihtoja ja ostoja. Vrt. Klockars 1979, 171-173.
- 48 Esimerkiksi vuonna 1496 venäläisten sodan aikana tekemät ryöstöretket vähensivät luostarin toiveita saada suorituksia Viipurin, Hämeen tai Uudenmaan tiloiltaan, ja lisäksi luostarin ulkokartanolla raivosi tuhoisa kulkutauti, joka surmasi likimain kaikki maallikkoasukkaat. FMU VI 4705. Luostarin vaikeuksista ja köyhästä elämästä ks. myös Klockars 1979, 73-74, 110-111, 119-124, 144-146, 149, 171-173.
- 49 Klockars 1979, 20, 45, 163-164, 179.
- 50 Salmesvuori 1997, 253.
- 51 Vrt. esim. FMU V 4337.
- 52 Luostarin asukkaista ks. Klockars 1979.
- 53 Klockars 1979, 20, 45, 163 - 164, 179.
- 54 Klockars 1979, 163-172.
- 55 Larvanen 1936, 41-43.
- 56 Carpelan 1954, 358; Klockars 1979, 181.
- 57 Carpelan 1954, 355.
- 58 Vrt. Pirinen 1991, 100-101; Palola 1997, 108-109. Vrt. Lahtinen 1999, 11.
- 59 Lahtinen 2000, 51, 88-95. Virallisissa asiakirjoissa abbedissa käytti birgittalaisluostarin sisarkonventin sinettiä, joka sijoitettiin konfessorin käyttämän veljeskonventin sinetin edelle. Abbedissan ja konfessorin tuli Birgitan suunnitelmien mukaan omistaa kaksi sinettiä, "eth för stora och groffua saka skuld, oc annor för daghlika äranda skuld". Hausen 1900, 9.
- 60 Norborg 1958, 111-117, 137-138, 140, 275, 277; Klockars 1979, 20, 32. Vadstenan birgittalaisluostarissakin syntyi nunnien ja munkkien välisiä valtataisteluja. Vadstenassa jännite johti lopulta abbedissa Ingegerd Knutsdotterin croon.
- 61 Carpelan 1954, 356.
- 62 Carpelan 1954, 356.
- 63 Vrt. tämä artikkelin viite numero 43.
- 64 Blomstedt 1929c, 66; Mäkelä 1989, 67, 69.
- 65 Lahtinen 2000, 98.
- 66 Hockman 1999, 148-150; Lahtinen 2000, 51-52. Vrt. Duby 1988b, 70-71.
- 67 Puvusta on säilynyt maininta, koska Ivar lahjoitti sen myöhemmin erään maakaupan yhteydessä pikkuserkulleen. *Iivar Flemingin maakirja*, 85; Blomstedt 1929, 65.
- 68 Ks. esim. *Bidrag till Finlands historia III*, 162, 166, 169. Vrt. Pylkkänen 1956, 347.
- 69 Vrt. Duby 1988a, 7-8; Duby 1988b, 70-71; Pylkkänen 1992, 85-85.
- 70 Hockman 1999, 148-150; Lahtinen 2000, 51-52. Vrt. Duby 1988b, 70-71.
- 71 Blomstedt 1929, 61.
- 72 Ks. esim. *Eerik Flemingin maakirjat*, 168.
- 73 Karlsson Sjögren 1998, 70.
- 74 Lahtinen 2000, 53, 74-76, 85-86.
- 75 Erickson on todennut, että uuden ajan alussa englantilaiset naislesket pyrkivät ennen uutta avioitumista suojaamaan oman maansa hallinto-oikeuden ja suosivat testamentteissaan erityisesti naispuolisia sukulaisiaan ja nuorempia poikiaan. Erickson 1993, 19, 228 - 229.
- 76 *Eerik Flemingin maakirjat*, 7 - 8.
- 77 Virtanen 1929, 171-172.

- 78 Mäkelä 1989, 71-72.
- 79 Ks. esim. *Jaakko Teitin valitusluettelo*, 26.
- 80 Vrt. tiedot Anna Hansdotter Tottista: Liedgren 1957, 132-149; Anthoni 1970, 162, 164.
- 81 Bennett on todennut Englannin keskiajan omistussuhteista, että helposti ajatellaan käytännön lieventäneen lakien ja käytäntöjen sukupuolieroa, mutta tällaisen ajattelukulun kanssa tulee olla varovainen. On muistettava, että keskiajan englantilaiset lait ja tavat antoivat aviomiehille mahdollisuuden hallita vaimojensa omaisuutta ja työtä vastoin näiden tahtoa. Bennett 1992, 154.
- 82 "Thought must be given to the dialectical relation of influence to the decisionmaking: the power ascribed to women is occult and diffuse; that attributed to men is clear and distinct." Duby & Perrot 1992, xx. Suomenenos Liljeström 1996, 125. "Komplementaarisen" vallan ongelmallisuudesta ks. myös Mt. 124-125.
- 83 Karlsson Sjögren käyttää ruotsin kielen sanoja *reagera* ja *agera*. Karlsson Sjögren 1998, 67.
- 84 Lahtinen 2000, 87-88.
- 85 Vrt. Mäkelä 1989, 68; Pykkänen 1990, 293, 338.
- 86 *Iivar Flemingin maakirja*, 12-13.
- 87 Ylönen 1969, 349.
- 88 Ylönen 1969, 349; Klockars 1979, 186.
- 89 *Jaakko Teitin valitusluettelo*, 27.
- 90 Pykkänen 1956, 67; vrt. Vilkkuna 1998, 219.
- 91 *Iivar Flemingin maakirja*, 88.
- 92 *Iivar Flemingin maakirja*, 12-13.
- 93 *Iivar Flemingin maakirja*, 88-89.
- 94 Vrt. MEL, Kuninkaankari 21. luku; KrL, Kuninkaankaari 22. luku; Nilsson 1952, 26.
- 95 *Iivar Flemingin maakirja*, 88-89.
- 96 *Jaakko Teitin valitusluettelo*, 27.
- 97 Arw.Handl. VI 138; Blomstedt 1929a, 57.
- 98 Klockars 1979, 178.
- 99 Luostaria 1400-luvulla kohdanneista pulmista ks. esim. Lahtinen 2000, 74-82, 95-107.
- 100 Klockars 1979, 173, 178.
- 101 Latvanen 1936, 118-137; Klockars 1979, 179; Vrt. Lahtinen 2000, 95-107.
- 102 Klockars 1979, 179-180.
- 103 "erligh wel bordigh iomffrw sinn kere söster Walborgh, abbadissa i Nadal", FMU III 6297. Vrt. Suvanto 1976, 126, 130; Klockars 1979, 177; Lahtinen 2000, 88-92.
- 104 *Jaakko Teitin valitusluettelo*, 25.
- 105 Klockars 1979, 179.
- 106 *Jaakko Teitin valitusluettelo*, 187.
- 107 *Iivar Flemingin maakirja*, 38-39, 41.
- 108 FMU IV 3001. Vrt. esim. *Iivar Flemingin maakirja*, 43.
- 109 Klockars 1979, 181.
- 110 "Doch seyer abbatissan ath thet betaladis igen [--], menn thet finnes intid vty böckerna" Klockars 1979, 178-179.
- 111 FMU VIII 6508.
- 112 FMU VIII 6513.
- 113 Kustaa Vaasasta ja Lucia Olofsdotterin lahjoitusmaista ks. Lahtinen 2000, 95-107.
- 114 Klockars 1979, 190-191.
- 115 *Iivar Flemingin maakirja*, 7; Klockars 1979, 130, 184; Vilkkuna 1998, 205.
- 116 Klockars 1979, 185-187.
- 117 6.10.1544, *Konung Gustaf den Förstes registratur XVI*, 640-641.
- 118 Brenner 1953, 64, 153.
- 119 *Eerik Flemingin maakirjat*, 147-149.
- 120 *Eerik Flemingin maakirjat*, 147-149.
- 121 "Teslikis oc som tu Laurentz welforsth haffuer vm tesse beggis wore systrar Margarete oc Walburg, hurulede vij bode for Gud oc mennisker äre plictige til at handhaffue oc försörge dem med theris welfärd j theris liffs tid medh kläder, öll oc maat [--] mich är thet icke mögeligt oc cij

heller tilbørligst dem boden wppeholle skule eller kunne, all then stund Gud thin fader rijkeligen begoffued haffuer, at han wel haffuer rodh oc magt til at holla en aff sine systor, som han oc plictug är." *Eerik Flemingin maakirjat*, 148.

122 Vrt. MEL Maakaari 34. luku; KrL Maakaari 31. luku 1§; MEST Maakaari 15. luku.

123 Blomstedt 1929b, 64.

124 Levi 1992, 204-207.

125 Pylkkänen 1990, 335.

LÄHDELUETTELO

Alkuperäislähteet

Bidrag till Finlands historia. Med understöd af statsmedel i tryck utgifna af Finlands statsarkiv genom Reinhold Hausen. Tredje Delen. Helsingfors 1904.

Eerik Flemingin maakirjat. Toim. Aulis Oja. Lisiä Suomen historiaan VII. Valtionarkisto, Helsinki 1964.

Finlands medeltids urkunder I-VIII (FMU). Samlade och tryck utgifna af Finlands Statsarkiv genom Reinhold Hausen. Helsingfors 1910-1935.

Handlingar till upplysning af Finlands häfder (Arw.Handl). Utgifne af Adolf Ivar Arwidsson. Sjette Delen. P.A. Norstedt & Söner, Kongl. Boktryckare, Stockholm 1853.

Iivar Flemingin maakirja. Toim. John E. Roos. Lisiä Suomen historiaan VI. Valtionarkisto, Helsinki 1958.

Jaakko Teitin valitustuettelo Suomen aatelistoa vastaan v. 1555-1556. Todistuskappaleita Suomen historiaan V. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1894.

Konung Gustaf den Förstes registratur. Handlingar rörande Sveriges historia, första serien, XVI. Kungliga boktryckeriet, Stockholm.

Kuningas Kristoferin maanlaki 1442 (KrL). Muinaisruotsista suomentanut Martti Ulkuniemi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran julkaisuja 340. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1978.

Magnus Erikssons landslag (MEL) i nusvensk tolkning av Åke Holmbäck & Elias Wessén. Skrifter utgivna av Institutet för rätthistorisk forskning. Serien I. Rätthistoriskt bibliotek, sjätte bandet, Lund 1962.

Magnus Erikssons stadslag (MEST) i nusvensk tolkning av Åke Holmbäck & Elias Wessén. Skrifter utgivna av Institutet för rätthistorisk forskning. Serien I. Rätthistoriskt bibliotek, sjunde bandet, Lund 1966.

Tutkimuskirjallisuus

Anthoni, Eric: *Finlands medeltida fräse och 1500-talsadel*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland Nr 442. Helsingfors 1970.

Bennett, Judith M: *Medieval Women, Modern Women: Across the Great Divide. Culture and History 1350 - 1600. Essays on Communitites, Identities and Writing*. Ed. David Aers. Harvester Wheatsheaf, Hertfordshire & New York, 1992.

Blomstedt, Kaarlo: Fleming, Eerik Jaakkimanpoika. *Kansallinen elämäkerrasto II*. Toim. Kaarlo Blomstedt et al. WSOY, Porvoo 1929 (1929a).

Blomstedt, Kaarlo: Fleming, Iivari Jaakkimanpoika. *Kansallinen elämäkerrasto II*. Toim. Kaarlo Blomstedt et al. WSOY, Porvoo 1929 (1929b).

Blomstedt, Kaarlo: Fleming, Herman Pietarinpoika. *Kansallinen elämäkerrasto II*. Toim. Kaarlo Blomstedt et al. WSOY, Porvoo 1929 (1929c).

Brenner, Alf: *Sjundeå sockens historia*. Under medverkan av A. W. Rancken för kapitlet kyrkbyggnader och kyrkokonst. Första delen. Sjundeå kommun, 1953.

- Carpelan, Tor: *Ättartavlor för de på Finlands riddarhus inskrivna ätterna*. Första bandet A-G. Frenckellska Tryckeri Aktiebolaget, Helsingfors 1954.
- Davis, Natalie Zemon: Sosiaalishistorian haasteet. *Matkoja moderniin. Lähikuivia suomalaisten elämästä*. Toim. Marjatta Rahikainen. HArk 107, SHS, Helsinki 1996.
- Duby, Georges: Introduction. Private Power, Public Power. *A History of Private Life II. Revelations of the Medieval World*. Ed. Georges Duby. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 1988 (1988a).
- Duby, Georges: Communal Living. *A History of Private Life II. Revelations of the Medieval World*. Ed. Georges Duby. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 1988 (1988b).
- Duby, Georges & Perrot, Michel: Writing the History of Women. *A History of Women I. From Ancient Goddesses to Christian Saints*. Ed. Georges Duby & Michelle Perrot. Harvard University Press, Harvard 1994.
- Erickson, Amy Louise: *Women and Property in Early Modern England*. Routledge, London 1993.
- Gardberg, C. J.: *Suomen kartanoita*. Kuvat Kaj Dahl, suomennos Irma Savolainen. Otava, Helsinki 1989.
- Gunneng, Hedda: Kvinnlig arvsrätt under svensk medeltid. En forskningsrapport. *Manliga strukturer och kvinnliga strategier. En bok till Gunnhild Kyle, december 1987*. Red. Birgit Sawyer & Anita Göransson. Göteborg Universitet, Göteborg 1987.
- Hausen, Reinhold: *Finlands medeltidsgill i afbild utgifna af Finlands statsarkiv genom Reinhold Hausen*. Helsingfors 1900.
- Hockman, Tuula: *Ingeborg Aakentytär (Tott). Ruotsin valtioneuvoston puolison asema ja toiminta (1466-1507)*. Julkaisematon lisensoititutkimus. Historiatieteen laitos, Tampereen yliopisto, toukokuu 1999.
- Kallioinen, Mika: Kohti rationaalista - yrittäjyys ja kapitalismin henki esimodernissa yhteiskunnassa. *Ikmeiden peili. Keskiajan ihmisen maailmankuva*. Toim. Susanna Niiranen & Marko Lamberg. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä 1998.
- Karlsson Sjögren, Åsa: *Kvinnors rätt i stormaktidens Gåvle*. Acta Universitatis Umensis, Umeå Studies in the Humanities 144. Umeå universitet, Umeå 1998.
- Klockars, Birgit: *I Nådens dal. Klosterfolk och andra c. 1440-1590*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 486. Helsingfors 1979.
- Knuutila, Jyrki: *Avioliitto oikeudellisenä ja kirkollisena institutiona Suomessa vuoteen 1629*. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia. SHKS, Helsinki 1990.
- Korpiola, Mia: An Uneasy Harmony, Consummation and Parental Consent in Secular and Canon Law in Medieval Scandinavia. *Nordic Perspectives on Medieval Canon Law*. ed. Mia Korpiola. Publications of Matthias Calonius Society 2. Helsinki 1999 (1999a).
- Korpiola, Mia: Controlling their Children's Choices: Strategies of Parental Control of Marriage in Medieval Europe and Scandinavia. *Ægteskab i Norden fra Saxo til i dag*. Red. Kari Melby, Anu Pylkkänen & Bente Rosenbeck. Nordisk Ministerråd, København 1999 (1999b).
- Lahtinen, Anu: Piispa Hemming ja talonpojat yhteisillä apajilla. Kiista luonnonvarojen käyttöoikeudesta 1300-luvun Satakunnassa. Teoksessa *Ympäristöhistorian näkökulmia. Piispan apajilta trooppiseen helvettiin*. Toim. Timo Soikkanen. Turun yliopiston poliittisen historian tutkimuksia 14. Poliittinen historia, Turku 1999. 15s.
- Lahtinen, Anu: "Mies hallitkoon vaimonsa maata." Sukupuoli ja maaomaisuus keskiaikaisessa suomalaisessa yhteiskunnassa. Julkaisematon pro gradu-tutkielma. Suomen historia, Turun yliopisto, huhtikuu 2000. 128s, 7 liites.
- Larvanen, Helvi: *Naantalin luostarin maaomaisuus*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Suomen historia, Turun yliopisto 1936.
- Leinberg, K.G.: *De finska klostrens historia*. Skrifter utgifna af Svenska litteratursällskapet i Finland, XIV. Helsingfors 1890.

- Levi, Giovanni: *Aineeton perintö. Manaajapappi ja talonpoikaisyhteisö 1600-luvun Italiasa*. Tutkijaliiton julkaisusarja 73. Suomen Tutkijaliitto, Helsinki. Like, Helsinki 1992.
- Liedgren, Jan: Fru Anna Hansdotter Totts jordebrevsförteckning. *Historisk tidskrift för Finland* 3 - 4 / 1957.
- Liljeström, Marianne: Sukupuolijärjestelmä. *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*. Toim. Anu Koivunen & Marianne Liljeström. Vastapaino, Tampere 1996.
- Mäkelä, Anneli: *Suvusta perheeseen. Satakunnan ja Karjalan naisen asema 1500-luvulla*. Historiallisia Tutkimuksia 151. SHS, Helsinki 1989.
- Mäkelä-Alitalo, Anneli: Fleming, Filippa. *Suomen kansallisbiografia*. <http://www.kansallisbiografia.fi/> Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 2000.
- Nilsson, Sven A: *Kampen om de adliga privilegierna 1526-1594*. Skrifter utgivna av Vetenskaps-societeten i Lund 41. C.W.K. Gleerup, Lund 1952.
- Norborg, Lars-Arne: *Stor företaget Vadstena kloster. Studier i senmedeltida godspolitik och ekonomiförvaltning*. Bibliotheca Historica Lundensis VII. Ediderunt Sture Bolin et Jerker Rosén. CWK Gleerup, Lund 1958.
- Nordmark, Marie-Louise: Nanne Kärling, munk och frälseman. *Kyrkohistorisk årsskrift*. Svenska kyrkohistoriska föreningen, Stockholm 1942.
- Nuorteva, Jussi: *Suomalaisten ulkomainen opinkäynti ennen Turun akatemian perustamista 1640*. Bibliotheca Historica 27. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 177. SKHS, Helsinki 1997.
- Palola, Ari-Pekka: *Maunu Tavast ja Olavi Maununpoika - Turun piispat 1412 - 1460*. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran toimituksia 178. SKHS, Helsinki 1997.
- Pirinen, Kauko: *Suomen kirkon historia 1. Keskiaika ja uskonpuhdistuksen aika*. WSOY, Porvoo 1991.
- Pohjola-Vilkuna, Kirsi: *Eros kylässä. Maaseudun luvaton seksuaalisuus vuosisadan vaihteessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1995.
- Pylkkänen, Anu: *Puoli vuodetta, lukot ja avaimet. Nainen ja maatalous oikeuskäytännön valossa 1660 - 1710*. Lakimiesliiton Kustannus, Helsinki 1990.
- Pylkkänen, Anu: *Avioliiton historiaa - Sukujen sopimuksesta kahden kauppiaan. Suomen oikeushistorian pääpiirteet. Sukuvallasta moderniin oikeuteen*. Toim. Pia Letto-Vanamo. Gaudeamus, Helsinki 1992.
- Pylkkänen, Riitta: *Renessanssin puku Suomessa 1550-1620*. WSOY, Porvoo 1956.
- Rein, Gabriel & Rosén, Ragnar: Slang, Eerik. *Kansallinen elämäkerrasto II*. Toim. Kaarlo Blomstedt et al. WSOY, Porvoo 1934.
- Salmesvuori, Päivi: *Luostari, talonpoika Botolf, Pyhä Birgitta. Keskiajan kevät. Kirjoituksia eurooppalaisen kulttuurin juurista*. Toim. Tuomas M.S. Lehtonen. WSOY, Porvoo 1997.
- Suvanto, Seppo: Fleming, Joakim. *Suomen kansallisbiografia*. Wwww-osoite: <http://www.kansallisbiografia.fi/> Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 2000.
- Suvanto, Seppo: *Naantalin historia I. Keskiaika ja 1500-luku*. Naantalin kaupunki 1976.
- Tutino, John: *Power, Class, and Family: Men and Women in the Mexican Elite, 1750 - 1810. Women in Business*. Volume I. Ed. Mary A. Yeager. Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, United Kingdom 1999.
- Wierling, Dorothee: *The History of Everyday Life and Gender Relations. The History of Everyday Life. Reconstructing Historical Experiences and Ways of Life*. Ed. Alf Lüdtke. Princeton University Press, Princeton, New Jersey, USA 1995.
- Vilkuna, Anna-Maria: *Kruunun taloudenpito Hämeen linnassa 1500-luvun puolivälissä*. Bibliotheca Historica 31. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1998.
- Virtanen, Veikko: *Erik Fleming*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Suomen historia, Turun yliopisto 1929.
- Ylönen, Aulikki: *Pöytyän, Yläneen ja Oripään historia vuoteen 1865*. Pöytyän, Yläneen ja Oripään historiatoimikunta 1969.